

Ballagi 200

200
1872

EMLEKBESZÉD.

A DÉLMAGYARORSZÁGI RÉSZEK VISSZACSATOL-
TATÁSÁNAK

SZÁZADOS ÉVFORDULÓJA

ALKALMÁBÓL

TEMESVÁR SZ. KIR. VÁROS TÖRVÉNYHATÓSÁGI BIZOTTSÁGÁNAK

1879. ÉVI ÁPRIL 23-án

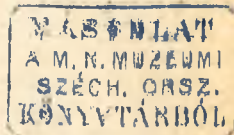
TARTOTT

RENDKIVÜLI KÖZGYÜLÉSÉN

MONDOTTA

TÖRÖK JÁNOS,

TEMESVÁR SZ. KIR. VÁROS POLGÁRNAGYJA.

Magyar német kiadás. — Ungarisch-deutsche Ausgabe.

13.

TEMESVÁROTT. 1879.

L5D20076667

DE BALLAGI GÉZA.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

A. N. M. MUSEUM
KÖNYV-
TÁRA

Méltóságos Főispán ur!

Mélyen tisztelt Közönség!

Temesvár sz. kir. város törvényhatósága is a hazafiúi kegyelet ünnepét üli ma, midőn az ország egész déli része az anyaországhoz való visszaesatoltatását ünnepli.

Ezen ünnepet a küzdelemben megedezett, testben megizmosodott és lélekben kiforrt, komoly férfiú azon csendesen komoly, de annál bensőbb kegyeletesebb és méltóbb ünnepéhez hasonlítanám, midőn megemlékezve, hogy egykor édes anyja éltető emlőtől elragadtatván, idegen tanyákon szeretetlenül bolygott, míg a kegyelmes isten őt a szerető gondos anya meleg szívéhez visszajuttatta, ezen boldog viszontlátás perczének és az anyai szeretet ezer jeleinek emlékében csendesen kéjeleg.

Igen tisztelt közönség, a férfiú ünnepe ez, ki zsenge korában elvesztett szerető édes anyja ismétli megtalálásának emlékét ünnepli, mert ez országrész érzelmei szerint szakadatlanul hozzátartozott az anyaországhoz, melyen kívül sohasem kereste, de nem is találta volna üdvét, a szabadságot!

Száz esztendő évfordulóját ünnepeljük ma, azon korszakot alkotó nagy eseménynek, midőn 1779. évi április 23-án dicső-emlékü Mária Terézia királynőnk az 1771. évi XVIII. t. cz. végrehajtását, t. i. az ugynevezett Bánságnak az anyaországhoz való visszacsatolását elrendelte, és Nitzky Kristóf gróf által nyomban végre is hajtatta.

A dicső királynő visszaadta a gyermeket az anyának, visszaadta az országnak mi az országé volt, földrajzi fekvésénél, történelmi múltjánál, közjogunknál, e népek törvényesen nyilvánult akaratanál fogva.

Azt mondám, hogy ezen országrész fekvése is rámutat, hogy maga a természet magyar hazánkhoz tartozónak jelölte ki.

És valóban a térkép igazolja ez állítást. Megismerteti velünk, hogy a kisebb-nagyobb bérczek koszoruja, a dinari alpesekhez tartozó hegylánczok, a kis kárpátok és kárpátok bércei, a Száva és Duna képezhetik csak természetes határát Szt.-István osztatlan birodahnának, azon magyar birodalomnak, mely ezen

határai által a természettől is mintegy hivatva van e határokon belül egy szerves egész virágzó államélet színhelyének lenni.

Hogy történelmileg magyar volt e föld mindenha, azt a történelmi tényekkel szemben nem tagadhatja senki sem. Ezen ország rész már a honfoglalás idejében 890. évben Krisztus u. a honalapító Árpád vezerei által, miután az itt uralkodott Glád fejedelmet legyőzték, hódíttatott meg a magyar hazájának, melyhez ezen időtől fogva, a török foglalást és az ezután 1716-tól 1779. évig védelmi okokból szükségesnek tartott külön szervezetet, végre az 1848/49. év utáni rövid korszakot kivéve, mint Magyarország-nak kiegészítő része, mindenkor tartozott és az anyaországgal közös történelemmel bírt a mai napig.

Közjogilag a délmagyarországi részek színtén a magyar koronához tartoztak.

Ezekre is az államszerkezetre, az uralkodás és kormányzat alkatása, az álladalmi főhatalom gyakorlásának alakzatára és feltételeire, az alkotmány elveire, intézményeire és biztosítékaira vonatkozó alaptörvények ép oly érvénynyel és hatálylyal bírnak, mint az ország egyéb részeire.

Az 1687. II. és III. t. cz. megalkotása óta a délmagyarországi részek törvényes uralkodóivá a dicső Habsburgház férfi ivadékai — az 1723. évi „pragmatica sanctio“ értelmében pedig a leányág is hivatva van. Ezen a dicsően uralkodó Habsburgház és nemzetünk között kötött kétoldalu szerződés értelmében hazánknak integritása, az egyes részek elválaszthatatlansága, esetleg az elválasztott részek visszakebelezése biztosítva van, és emel-fogva az országrész sorsa is örök időre, a szent magyar koronához van fűzve.

A fellozottak szerint tehát a délmagyarországi részek földrajzi fekvésüknél, történelmi múltjuknál és közjogunk erejénél fogva az anyaországhoz tartoznak; de hozzátartoznak a nép törhetlen akaratából is, mely száz évvel ezelőtt a visszacsatolást hangos örömnnyilvánulásokkal és valóban nagyszerű ünnepélyekkel fogadta, valamint e történelmi eseménynek évszázados emléket ma is teljesen kegyelet megüli; hálásan megemlékezve a honalapítókról, kik számunkra vérükkel megváltották e földet, megemlékezve azokról, kik később ezt kül- és beltámadások ellen hősiiesen megvédték, hálás szeretettel megemlékezve azon dicső emlékü királynéknél, kinek uralkodása alatt ezen ország rész visszacsatoltatásával a gazdasági, társadalmi, közmívelődési és politikai közélet fája gyökeret vert, mely lassan-lassan fejlődve virágzásnak indult és számtalan viharok daczára, melyek dus lomboztatát a nehéz idők folytán tépték, a gyümölcsöt, a szabadságot megérlelé!

És e szabadság, melynek csirája Délmagyarországot illetve,

a visszaesatolási diplomában rejlik, nem pusztá hangzatos szó. Alapja ez nemcsak mostani alkotmányos életünknek, melyben az anyaországhoz való hozzátartozásunk révén részesülünk, hanem megteremtője ez a népek különbség nélküli jogbátorságának, polgárosodásának, mivelődésének és jólétének.

A szegény, egészen kezdetleges állapotú, a török hadjáratok által koldusbotra juttatott törzspórnép, és a később itten letelepedett, a feudális viszonyok által szintén sujtott földmivelő osztály lassan polgárosodásnak indul és utóbb felszabadulva a feudalizmus lidércznyomása alól, a birtoklás és önmagának való munkálkodhatás munkakedvét mindinkább fejlesztik, hatalmas emeltyűjét képezik fejlődő jólétének.

A szeretett anyaország törvényei szerint a nép összege is, nemzetiségi és valláskülönbség nélkül a politikai élet és munkálkodás arenájába belép, elérvén a törvény előtti egyenlőség és polgári jogosultság azon fokát, melyért némely jelentékeny európai állam népe még ma is reménynyel alig kecsgető harczt küzd.

A polgári osztály eleinte új szabadalmakat nyer, melyek megvédik és megoltalmazzák és melyek pajzsa alatt munkálkodásának áldásos gyümölcsét élvezi.

A török pusztítás alól alig felszabadult ezen országrészekben a mezővárosok és városok, a polgárság és polgárosodás mindannyi góczpontjai ismét felépülnek; böles kormányok, jóakaratu istápolása alatt tömörül és mindinkább fejlődik a modern állam és culturelet fontos tényezője, a középosztály. Gyűlhelyei, a nagyobb városok, ez országrészben is politikai jogokat nyernek, törvényhatóságokká emellettnek, és szavazatot nyernek a törvényhozásban.

A terjedő mivelődés melege mindinkább elolvasztja a vallás és osztálybeli intolerantiát. A testvériség kötelcke mindinkább nagyobb köröket egyesít és a nagy korszakot alkotó 1848. évi törvényhozás már csak szabad polgárt ismer szabad államban. Lehetetlen, hogy a köznép és polgári elem e nagyszerű, az idő rövidségét tekintve, a történelemben majdnem páratlan jogvivományai, az anyaország iránti szeretetet és hálát ne öregbítette volna a nép keblében, hisz a közösanya, drága magyar hazánk minden javaiban egyaránt részesíté minden gyermekét. — Fiai nem háladatlanok és bárha a török hadak elleni harcokban a törzsnép százezrei elvéreztek és idegen földről új testvérek, új munkás fiai e hazának, itten letelepedtek és ma már ez ország-resz lakosságának jelentékeny részét képezik: a hő hazaszeretet nem hanyatlott, a magyar államiság eszméjének melege nem hült ki e földön. — Megmutatták a harcztéren, megmutatták a béke ölen munkálkodva, megmutatták politikai szereplésük nyilvánulásában és megmutatták örömeink és bánatainkban való testvéris

osztoszkodásuk által, hogy hű fiaik ez országnak, hogy büszken vallják magokat magyar polgároknak, hogy boldognak érzik magukat az ezeréves tölgy sudarainak árnyékában a magyar állam törvényeinek védelme alatt.

És ha — bárcsak halvány körvonalokban — ecsetlem ez országgrész történelmi és politikai fejlődését, lehetlen meg nem emlékezni azon osztályról is, melynek e fejlődésben oly fényes része van, mely a testvériség és egyenlőség oltáránál ugyszólván a legnagyobb áldozatot hozta, a nemességről! Igen — kötelesség megemlékezni azon nemességről, mely mai napig is hű terjesztője és oszlopja a magyar nemzetiségnek és a magyar államiság eszméjének, azon nemességről, mely mint az ország véreladó harczosa az ország szabadságának védője, alig letette fegyverét, hogy feldult birtokát rendezze, midőn már is önként kész volt kiváltságait, vérével megváltott jogait, a haza, a testvériség és egyenlőség oltárára áldozatul hozni. A történelem igazságos, megkoszoruzza e nemesség emlékét és tündöklő példaként emlékezik meg a népnek nemes példát mutató honfiai áldozatkész-ségéről.

* * *

Áttérek az anyaországhoz visszacsatolt délmagyarországi részek minden tekintetben legjelentékenyebb városára, legrégebb városi törvényhatóságára, szűkebb édes szülőföldünk Temesvár szab. kir. város multjára, melynek ez országgrész sűrű tusaiban, harczaiban és küzdelmeiben oly jelentékeny része volt, és mely később mint az országgrész kormányzatának ismétli székhelye, ugyszólván gyuponjta ez országgrész történelmi és culturális fejlődésének, mely végre egyuttal várt is ölelve kebelébe, hadászati szempontból kulcsa volt ama területnek, mely a mai ünnepet megüli.

Vázlatos emlékbeszédem keretébe nem tartozik városunk dus történelmi eseményeit részletesen előadni és politikai, társadalmi és közmivelődési befolyását ecsetelni; oly feladat ez, mely gyenge erőmet túlhaladja és a kutató történész pártatlan ítélete alá tartozik. De nem tartózkodhatom azon történelmi főeseményekről megemlékezni, melyek bő tanúságot tesznek városunk nagy történelmi multjáról és a magyar haza történelmében egyik legszébb lapját városunknak biztositják. Már 1316. évben tartott Robert Károly Magyarország királya udvart városunk falaiban és itten kelt azon 1318-ban kibocsátott meghívó levél, melylyel nevezett királynak ugyanazon évi Szt.-Jánosnap utáni hétre a Rákos mezéjére országgyűlést hirdetett és hívott egybe. Városunk volt székhelye azon nemzetségnek, mely az országnak királyt is adott és melynek nevéhez hazánk fénykorának emléke fűződik; itt, a mostani cs. kir. fegyvertár és tűzérlaktanya helyén építette

a törököt legyőző hős Hunyadi János temesi gróf, az alapjában még most is meglévő kastélyát.

Itten székelt 1478. óta Kinizsi Pál, mint temesi gróf és szörényi bán, ki korának egyik legnagyobb hadvezére volt és hazánkat a hatalmas török esapatok és hadak ellen mindig győzedelmesen megvédte. Itt győzte le Zápolya 1514-ben Dózsa György lázadó pórhadát. Temesvárnak a túlhaladó török hadak elleni hősi védelmében első ízben 1544-ben, másodizben 1552-ben szerzett Losonczy István magának halhatatlanságot és örök emléket. Itt, a volt prajkói kapu előtt, a mai vásártéren áztatták vérikkel vitéz harez után az orvul megtámadott Losonczy és harcztársai Tomory András, Sörényházi Ferencz, Prestiőczy Lukács, Ujszászy Sándor, Sáfrán László, Becskereki Fábrián, Ujhelyi Pál, Korlát Imre, Patyantyus Tamás, Párnás Lukács, Szény Márton, Zoltán József, Fekete, Nagy, Habany, Szörényi, Moga, Farkasits Péter, Bornemisza és más hősök, katonáikkal német és spanyol segédhadaikkal, mindössze porszemnyi csapat, egy tengernyi török had ellenében.

Ekkor került Temesvár és egész Délmagyarország török rabigába, melyből csak 1716-ban d'icső emlékü Jenő herczeg fényes győzedelmei folytán újból felszabadultak. Halás városunk újabb időben, ez ügynek a délmagyarországi régészeti társulat részéről történt megpendítése folytán a halhatatlan győző nevééről a legszebb és pedig a belvárosban a városház- és katonaparancsnoksági épületek előtti tért, mely addig „disztér“ czímet viselte, a halhatatlan győző nevééről nevezte meg, valamint Hunyadi nevét új s legszebb vasszerkezetű Begahidunk, legtöbb belvárosi téreink és utcáink az itt nevezetes szerepet játszott hazafiak neveit viselik és az utókor nemzedékeit a küzdelmekben dus, de nagy, önfeláldozó, teremtő és munkálkodó férfiakban egyaránt gazdag multra kegyeletesen emlékeztetik.

1716-ban tehát tétetett fel ismét városunk ormaira a megváltoztó szent jelképe, mely hirdeté, hogy e város és vele egész Délmagyarország ismét a civilizációnak vissza van adva.

E szent jelkép védelme alatt gyülekeztek a megmaradt magyar és rácز polgári elemek; de vajmi csekély vala számuk. A város azelőtti magyar és rácз lakói részben elhulltak a folytonos harcokban, részint végkép elpusztultak. Különösen kevés Magyarság maradt a török uralom alatt e hajdan kiválóan magyar város falai között. Legnagyobb részt külföldről ide telepedett német polgárok vállalkoztak e várost újból felépíteni, azt a várost európai fogalmak szerint lakhatóvá tenni, melyben már egy fél ezred évvel azelőtt egy világmiveltségű király udvarát tartotta, melyben azóta ez ország rész nemessége és a temesi grófok székelték és melyben Hunyadi János győzedelmei után oly sokszor

és oly szívesen megpihent volt! A hajdan szép és büszke város a török uralom alatti nagy, de silány faluvá süllyedt, melyben a visszafoglalás idején egy pár kőből épült mecseten kívül csak kicsiny elhanyagolt házacskák voltak találhatóak, valamint az egész tartomány a nyomornak és satnya tétlenség képét nyújtá.

Teremtő genialis főre és serény munkásokra volt ott és itt egyaránt szükség, hogy a természetől gazdagon megáldott, de sárba süllyedt egészségtelen tartomány kincsei a birodalom javára kiaknáztathassanak és az egykor fényes város a tartományok e drágaköve, a hazának ismét mint a közmívelődés egyik gócpontja visszaadathassék.

Mercy Ferencz gróf csász. kir. tábornagy személyében e tartomány kormányzójává oly férfiu kineveztetett, kiben a kitünő katona és alkotó administrator minden tulajdonsága egyesítve volt és kinek nagyszabásu alkotó működését és emlékét Dél-magyarország és Temesvár városa örökké fogják áldani.

Az itt letelepedett német polgárság számára 1718-ban az ugynevezett „német magistratus“ alakult meg, Hold Boldizsár Frankenburgból Bajorországban városbíró, Böckl János, Hammer János, Csamm Frigyes és Thonner János tanácsosok (Rathsverwandte) valának.

Ezek vetették meg a későbbi politikai és gazdasági közelet akkor még gyenge alapját és ezek kezdték meg a város ujjá alkotásának nehéz munkáját, melyben a rácz lakosságnak is része volt. Ennek számára egy külön magistratus létezett Nikola Muncsia bírósága alatt. A rácz magistratusnak a bíró nevén és hivatalos pecsétjén kívül más nyoma nem maradt. E tanács pecsétje Szt. György képét mutatta és a következő körirattal volt ellátva: „Sigillum Gentis Rascianomus graeci ritus.“ S Georgius 1719. A város felépítése és csinosítása, a polgárosodás és művelődés gyors haladásnak indulnak. 1732 óta a csanádi püspökök és a ft. káptalan is itt tartják székhelyüket és díszes székházat és templomokat építtetnek. 1742. évben nemcsak csinos város áll a régi ronda épületek helyén, hanem már a mai r. kat. templomok nagyobb része és ezen városháza, mely már 1734-ben elkészült, is állottak, sőt már 4 gymnásialis osztály is létezett Temesvárott a Jezsuiták vezetése alatt; 1744. évben megindult a mai „Józsefváros“ építése, mely akkoron „uj német major“ nevet viselt. 1754. évben megkezdett a kormányzói épület (mai megyeháza) emelése. 1757. évben készült el a német magistratus által építtetett kórház egyik része. 1759. évben szabályoztatott a Mercy-féle csatorna, mely 1760-ban befejeztetett. 1761-ben épült a jelenlegi új realiskola telkén a szerb, illetve akkori elnevezése szerint a „rácz magistratus“ székháza. 1765-ben épült a gyárkúlvárosi róm. kath. templom, midőn ezen külváros már jelentékeny ipar-

nak volt színhelye. 1788-ban a piarista-rend Collegiuma arad-megyei Szt.-Anna mezővárosból Temesvárra tétetik át. Midőn e történelmi eseményről megemlékezem, nem hagyhatom érintetlenül a rend azon halhatatlan érdemeit, melyet a tudományok terjesztése és számos nemzedékeknek a tudomány és hazaszeretetben való nevelése által magának helyben szerzett.

Ugy fejlődve és már-már megizmosodva találta Temesvár városát azon nagy esemény, melynek 100 éves fordulóját ma kegyeletesen megünnepeljük. És valóban e történelmi nagy tény, mely mint vázlatom kezdetén kimutatni iparkodtam, a délmagyarországi részek közmívelődési, politikai, társadalmi és gazdasági átalakulására oly hathatós befolyást gyakorolt, városunk sorsát és fejlődését illetve is kell vala érvényesíteni áldásos hatályát. Első következménye a német és szerb magistratusok egyesülésében nyilvánult. Ekkor bölcs kormányférfiak tanácsára, kik feladatuk színvonalán állva, állampolitikai érzékkel felismerték, hogy ez ország résznek egy hatalmas polgári központra, hazánknak pedig általában mentül több polgári gyűlékre vajmi szüksége volt, megígérte a hon szeretett királynője, a városok kegyes anyja, hogy Temesvárt a szab. kir. városok sorába fogja emelni, de e királyi ígérteét csak fia, II. József császár válthatta be, midőn 1781. évben ezen előttem fekvő eredeti szabadalom-okmányt állította ki. 1782. évi szeptember 16-án történt Eötvenes Lovász e célra kinevezett biztos által az új sz. kir. város nagy ünnepélyességekkel való installációja, melynek törvénybe czikkelyezése az 1790/91. évi országgyűlésen bekövetkeztén, ezen törvényesítéssel Temesvár sz. kir. város politikai létének új pályájára lépett.

Az említett ünnepélyes beiktatásnak im e zászlóban bírjuk drága — majdnem évszázados — emlékét. Tanuja volt e zászló elődeink ünnepélyes fogadalmának: hogy e város hű lesz királya és hazájához és hogy híven és becsületesen be fogja tölteni politikai és kulturális missióját. Egy évszázad eseményei igazolják, hogy Temesvár hivatásának és hazafiú kötelességének megfelelt, és igazolja azt ő császári és apost. királyi Felségének I. Ferencz József koronás királyunk azon legkegyelmesebb nyilatkozata, melyet midőn lakosságunk szeretetéből helyben ellátásban részesült számos szegedi vízkárosultak meglátogatására városunkat legmagasabb jelenlétével szerencsételtette, f. évi márczius hó 17-ik napján e teremben tenni kegyes volt és melyről mindenkor büszkén meg fogunk emlékezni, hogy e város lakosságának magatartása legmagasabb elismerését kiérdemelte.

A városnak törvényhatósággá való emelése és politikai jogokban való részesítése új hatalmas tényezőként előmozdítja haladását. Az új városi törvényhatóság az összes lakossággal vállvetve, minden erejüket megfeszítik a városnak felvirágoztatása

érdekében, melyet minden áron rövid idő alatt az ország első városai színvonalára emelni igyekeznek. A város külsínyének emelése mellett az ipar és kereskedelen, a tudomány és művészet pártolása és meghonosításában keresik a város felvirágoztatásának emeltyűjét. Már 1794. évben állandó színhelyet emelnek a dráma és dalmű muzsáinak és nevezetes subventióban részesítik a színvállalatot, mely rövid idő múltán a birodalom akkori kitünőbb müintézetei sorában méltó helyet foglalt.

A polgári érzet mindinkábbi emelkedésében közhasznu és társadalmi egyletek eszméje fogamzik meg, a polgári elem szerves testekké tömörülve, az erők egyesítésében leli érvényre juttatásának biztosítékát.

Örömmel fogadja a polgárság az országos rendek 1808. évben a nemzetsőség szervezkedésére vonatkozó intézkedését, midőn Magyarország Nádora fenséges József főherczeg 1808. évi december havában kelt körrendeletében, melyben a polgári elem városalkotó érdemei meleg szavakban elismerést nyertek. Temesvár városa tanácsát felhívja, hogy a polgárörseget megalkossa, a városi polgárság legott lovas és gyalog polgárörseget szervez. E polgárörsegeknek már 1809. évben, midőn az akkori hadesemények folytán a kincstár Bécsből megörzésül ide hozatott, alkalma volt a hozzá kötött várakozásnak megfelelni.

1816. évben a város nagy ünnepélyességgel megüli a török uralom alóli felszabadulás százados fordulóját és 1831. évben letétezik az evangélikus templom alapja. — Ezen utóbbi, általános nézlet szempontjából kisebb horderejűnek látszó tény nagy jelentőségű, nagyobbadán a visszacsatolás által merőben megváltozott közszellemet hűn jellemző eseményként tünik fel, ha tudjuk, hogy a bánáti tartomány kormányzata még 1718. évben — tehát a visszacsatolás előtt alig 60 évvel — a városi tanácsnak meghagyta, hogy az okmány eredeti szövege szerint „Zuforderst alle und jede Ungläubige, als da seynd, Haydten, Juden, Türken, Luteraner und Calvinisten, ja sofort alle anderen Ketzler, was Arths und Namens dieselbe seynd mögen, von der Stadt gleich abschaffen und auf keine Weis gedulden“ amint ez akkor hűségesen megis történt.

Bizonyos, hogy az idő engesztelő és felvilágosító hatásának is része volt benne, hogy ezen előzmények után e szellem tökéletes ellenkezőjét már századunk elején meghonosítva látjuk, de a gondolkozó fő, mely a dolog okait szokta kutatni és mely a közelebbi multak eseményeit is fontolóra veszi, egy perczig sem fog kétkedni abban, hogy ezen merőben ellentétes, áldásos állapot is főképp azon történelmi eseményben gyökeredzik, melyek emléket ma ünnepéljük.

1842-ban meghívja a tudomány és művészet pártoló város

a magyar orvosok és természet-buvárokat vendégszerető falaiba, kik is 1843. évi augusztus 8-tól 12-ig 4-ik gyűlésüket itt tartván, a város ezen tudományos gyűlés emlékét az előttünk 3 példányban fekvő éremmel örökítette meg, mely magyar szövegben a következő körirattal van ellátva.

„Sz. kir. Temesvár városa a m. orvosok és természet-buvárok 1843. évi augusztus 8-án kebelében tartott gyűlekezete emlékeül.“

Időközben a csinos polgárosodott szellemű város már hatalmas vonzerőt gyakorolt. A kényelmet, mivel társadalmat kereső birtokos nemesség főképp télen szívesen tartott itt fényes háztartást. — A törökök kiűzése után nyomorban talált országgrész most már virágzó, dus kalászt hullámzó tengerhez hasonlít és jóléte üdvös befolyást gyakorol a városra is. — Ebben mindinkább magyar családok is újra letelepedtek e hajdan teljesen magyar jellegű városban, melynek mint fent kimutatám, későbbi német polgársága a küljellegre nézve is lassan-lassan magyarosodni kezdett, miként szíve kezdetől fogva új hazajáért, Magyarországrt dobogott.

1844. évben Temesvár nagy ünnepélyességgel volt színhelye. Ugyanis ez évi október 20-án a polgárság zászlójának szentelése tartaték meg, melyhez ő cs. kir. Felseje a császárnya, Carolina Augusta, mint zászlóánya a pompás szalagokat ajándékozni kegyeskedett.

E polgári ünnepély fényét nemcsak a nagyszerű előkészületek, hanem a számos magas vendégek és a birodalom majdnem összes polgárörségének küldöttei is fokozták. „Rendkívül érdekes látvány volt — írja Temesvár város akkori érdemes polgármestere és városunk monographiájának megírója, — rendkívül érdekes látvány volt oly sok katonai és polgári egyenruhát egyesítve látni; de a külső alakiságokban mély értelem rejlett; az egész birodalom polgárságának paizshordozóiban, kik itten egy symbolicus ünnepélyre gyülekeztek, az öntudatosság érzelme nyilvánult, az öntudatosság érzelme, mely a becsület és rend szellemével egyesülve, az ország előtt biznyságot tett arról, hogy annyi elemeket, mint a közjólét megannyi tényezőit számba vennie kell.“

Az előttünk fekvő képen megörökítve látjuk e zászlószentelési tény, mely az utókort a polgárság egyik fénykorára emlékezteti.

Ránk maradtak a polgári örség ime ezen három, 1809., 1813. és 1843-ból származó zászlói, melyek a mai ünnepélyen: új polgári zászlók, t. i. az önkénytes polgári tüzoltékar és a zenekedvelők egyletének zászlói mellett diszlenek, együtt hirdetve, hogy a polgári közérület a munkálkodás, tudomány és művészet

szelleme, mely elődeinket lelkesítő és e város feltámadását eszközölte, a jelen nemzedéket is lelkesíti, és hogy a polgárság ma is egy tömör test a legmagasabb trón és a haza iránti hűség és szeretetben.

Megérkeztem mélyen tisztelt közönség azon korszaknál, mely országrészünk és városunk legujabb történetéhez tartozik, és melynek eseményei a mélyen tisztelt közönség friss emlékezetében élnek.

Midőn ma áhitatos kegyelettel régiekről megemlékezünk és a múltnak dicső emléken lelkesedünk, midőn elődeink hazafiúi és közmívelődési munkálkodásának elismeréssel és mély hálával adózunk, midőn lelkünk a multak tündöklő fényében megfürdik és a nagy példák minket is tettekre intenek, midőn a kegyeletes honfiszív mintegy leborul elődeink ezen szent, vér- és verejtékázta földjére, melyben létünk gyökeredzik, és melyről a költővel mondhatjuk:

„Itt élned, halnod kell“

önkéntelenül magába száll lelkiismeretünk és azt kérdezzük magunktól, ha valjon a drága haza által ránk bízott girával jól sáfárcodtunk-e? ha megőrizte-e a város a Hunyadiak és Losonczy korának hazafias szellemét? ha valjon megőriztük a munkálkodás és haladás, a becsület és erkölcsi rend azon szellemét, melynek e város feltámadását köszönheti, ha valjon ránk szállt-e elődeink a trón és a dicsően uralkodó Habsburgok dynastiája iránti tántorithatlan hűsége és ragaszkodása?

E kérdésekre felelni fog az ország városainak még megírandó igazságos történelme, mely jellenünket esetelve, reá kellend mutatni, hogy az anyagi viszonyok ez időben oly kedvezőtlen volta mellett is a város gazdasági, ipar és kereskedelmi érdekeknek előmozdítása céljából nehéz munka és anyagi áldozatokat hozni nem rettegünk, hogy az állam terheinek viselésében nem késlelkedünk, hogy a tudománynak és művészetnek palotákat emeltünk, a szenvedő emberiségnek és gyámoltalan árváknak menházakat nyitottunk, rá fog mutatni, hogy a város összes közjövödelmeinek majdnem negyedrészt a népnevelés szent céljaira fordítottuk, hogy a nemzeti szellemnek terjesztése és megszilárdítása okáért népiskoláinkat megmagyarosítottuk, hogy ugyszólván minden az országban létező hazafias közmívelődési és társadalmi közczélokhoz filléreinkkel hozzájárultunk, és hogy bárha népünk nagy része még más nyelven imádja istenét: hazafiságban, a tettekben és munkálkodásban, a szív minden dobbanásában és lángoló szeretetében, a lélek buzgóságában nyilvánuló hazaszeretetben, koronás királyunk és a dicső uralkodóház iránti

tántoríthatlan hűségben, országunk bármely más város mellé bátran sorakozhatunk.

Városunk közelmúlt és jelen törekvéseiről és vívmányairól beszélve, a háláérzetet szent köteleességét teljesítem, midőn három jelenünk történelméből kimagasló férfiu érdemeiről megemlékezem.

Első sorban értem Bonnáz Sándor, megyés püspök ő excellentiáját, kinek mélyen tisztelt neve városunk nevelés- és humanitásügyi történelmében aranybetűkkel be van jegyezve, kinek páratlan bőkezűségének a jótékony intézetek egész sorát köszönhetjük, kit büszkén diszpolgárunknak nevezünk és kinek emléket a jövő nemzedékek is áldani fogják mindenha!

Értem továbbá Scudier Antal báró, nyugalmazott es. k. tábornagyról, ő excellentiáját, ezen a városok fontos voltát mivelte érzékkel felismerő, a magyar állameszme iránt rokonszenvvel viseltető férfiut, ki az itt székelő katonai parancsnokság fontos méltóságával számos éven át felruházva lévén, működésének oly jeleivel díszítette városunkat, melyek az állami és a város érdekeinek egyaránt szolgálván, a város halás közönségét arra indították, hogy őt 1871. évben diszpolgárának megválasztotta, 1878. évben pedig arcképét művészi kéz által festette és ezen képet a város tanácskozmányi teremében megörökíteni határozta.

Értem továbbá t. Temesmegye és Temesvár sz. kir. város főispánját, méltóságos Ormós Zsigmond urat, ezen érdeműs férfiut, aki mint a kormányhatalom itteni képviselője, törvényhatóságunk iránti jó hajlamának számtalan jeleit adva, az abban honos egyértésnek megszilárdításához méltányos és tapintatos befolyásával hathatósan hozzájárult, a hazafiai és nemzeti érület mindinkább fokozását gondos szíven hordja és kinek becses személyében nemcsak a főispánt, de városunk tudományos mozgalmait egyik legserényebb tényezőjét is tisztelve szeretjük!

Az ég áldása kísérje e három érdemkoszoruzott férfiú hosszú életpályáját!

Legyen végre szabad azok neveiről is megemlékezni, kiket e város közönsége az örökemlékü 1782. év óta bizodalommal megajándékozott és kik első sorban hivatta voltak a városért munkálkodni és harczolni, a város polgármesterei és országgyűlési képviselőiről.

Polgármesterek voltak:

1782-ben Ingruber Ádám, 1786-ban Reyhuber Tamás, 1787-ben Schmidt Sebestyén, 1808-ban Petrovits Simon, 1810-ben Plavsky Péter, 1812-ben Kuenatter Mihály, 1816-ban Tessényi József, 1819-ben Klapka József, 1833-ban Spekner, később Koronghy János, 1844-ben Preyer János, 1858-ban kormánybiztos Marquet

Alajos kinevezve, 1859-ben Küttel Károly, 1861-ben Veigl József, 1867-ben Küttel Károly, 1872-ben Steiner Ferencz, 1876-ban Török János, végre 1878-ban Török János.

Országgyűlési képviselők:

- 1790—1791. Koppaner Ignác és Joanovits Basil.
1800—1802. Koppaner Ignác és Joanovits Basil.
1807. Plavsits Péter és Szilvássy Mihály.
1808. Koppaner Ignác és Plavsits Péter.
1825. Klapka József és Nicolits András.
1830—1832. Georgovits István és Mayer Ferencz.
1833—1836. Klapka József és Bakits János.
1839—1740. Vlachovits Hilár és Bakits János, utóbbi helyett egy ideig. Niamesny Ignác.
1843—1844. Veigl József és Bakits János.
1847. Preyer János és Popovits Márk, utóbbi helyett egy ideig. Urbányi Lőrincz.
1848. Joanovits György és Urbányi Lőrincz.
1861. Stokinger, később Sulyok Mór.
1866—1867. Sulyok Mór.
1868. Missics János.
1869. Klapka György.
1871. Bugarsky Sándor.
1872. Vargits Imre.
1875—1878. Missics János.

Csekély történelmi vázlatom végére érván, néhány szóval visszatérek annak kiindulási pőntjára, mai ünnepélyünkre.

Midőn ma, mélyen tisztelt közönség, összegyűltünk, hogy városunk és a délmagyarországi részeknek dicső emlékezetű Mária Terézia királynéknak 1779. évi április hó 23-án kelt rendeletével az anyaországhoz lett visszaesatolásának évszázados emlékét ünnepélyesen megűjük, kifejezést adunk azon benső szilárd ragaszkodásunknak, melylyel szeretett hazánk, Magyarország iránt viseltetűnk, kifejezést adunk hálás érzelmeinknek azon dicső királynőnk emlékezte iránt, ki évszázadokra kiható intézkedései által hazánk és nemzetűnk iránti kegyes szeretetűnek boldogító jeleit adta és az emlitett rendelet által hazánk jogainak elismerését, szellemi és anyagi érdekeinek előmozdítása iránt királyi részvétűt tanusította, — kifejezést adunk államunk uralkodó családjá, a Habsburg-Lotharingia ház iránti jobbágyi hódolatunknak, kifejezést adunk a most népei boldogításával uralkodó I. Ferencz József Magyarország apostoli királya és Ausztria császárja iránti mély hódolatunk és szeretetűnknek, kinek uralkodása alatt Magyarország önállóságának törvényes elismerése mellett az Ausztriával közös viszonyok törvényesen rendezettek, kinek uralkodása alatt a dicső elődje, Mária Terézia alatt meg-

kezdezt mű, a volt határövidéknek bekebelezése és Magyarország teljes integritásának helyreállítása által teljesen befejezve lón, hazánk dicsőségére, a nép boldogítására.

A tekintetes városi törvényhatóság nevében, melynek betses megbizásából szerény szózatot emelni szerencsés voltam, felkiáltok:

Éljen Magyarország, drága hazánk! Éljen és viruljon törvényes uralkodó háza, a felséges Habsburg-Lotharingia-család! Éljen a jobbágyi hódolattal tisztelt és szeretett uralkodónk, I. Ferencz József király, országunk védangyalával, kihez 6 Felségét holnap 25 évek közös sorsa köt, Erzsébet királynékkal és felséges családjával együtt!

DE BALLAGI GÉZA.

Gedenkrede

gehalten in der am 23. April 1879

anlässlich

des 100. Jahrestages der Reinkorporirung süd-
ungarischen Gebietes

stattgehabten außerordentl. General-Versammlung des städt.
Municipal-Ausschusses der kgl. Freistadt Temesvár

durch

Johann v. Török

Bürgermeister der kgl. Freistadt Temesvár.

Temesvár 1879.

DE BALLAGI GÉZA.

Euer Hochgeboren, Herr Obergespan!

Hochgeehrte Repräsentanz!

Auch das Municipium der kön. Freistadt Temesvar begeht heute ein patriotisches, pietätvolles Fest, indem es die Reinkorporirung des sogenannten Banates in das Mutterland, feiert.

Ich vergleiche dieses Fest mit jener weihewollen Feier, die der ernste, im Kampfe gestählte, körperlich kraftstrogende, geistig geklärte Mann begeht, welcher der Zeit gedenkt, da er von der Mutterbrust gerissen, ungeliebt in fremden Gauen umhergeirrt, bis ihn ein allmächtiger Gott wieder in die Arme der Mutter zurückgeführt und da er nun in seliger Erinnerung des Wiedersehens und empfangener tausend Zeichen heißer Mutterliebe schwelgt.

Ja, hochgeehrte Anwesende! Wir begehen das Fest des Mannes, der die Erinnerung an die einst verlorene, wiedergefundene Mutter feiert, denn dieser Landesheil hat seinen unwandelbaren Gefühlen nach, immerdar zu dem Mutterlande gehört, außerhalb dessen er sein Heil, die Freiheit, niemals gesucht und wohl auch niemals gefunden hätte.

Wir feiern heute die hundertjährige Jahreswende jenes Epoche machenden großen Ereignisses, als am 23. April 1779 die Königin Maria Theresia glorreichen Andenkens, die Vollziehung des XVIII. Gesetzartikels: 1771 anordnete, jenes Gesetzartikels, der die Reinkorporirung des sogenannten Banats in das Mutterland verfügte und den die Königin durch den Grafen Christof Niczky auch allsoaleich durchführen ließ.

Die glorreiche Königin hat das Kind seiner Mutter zurückgegeben und dem Lande wiedergegeben, was dem Lande gehörte, sowohl infolge seiner geographischen Lage, seiner geschichtlichen Vergangenheit, als auch infolge unseres Staatsrechtes und des gesetzlich geoffenbarten Volkswillens.

Ich sagte, daß schon die Lage dieses Landtheils darauf hinweist, daß derselbe gleichsam von Natur aus zu unserem Vaterlande gehörig bezeichnet wurde.

Und wahrhaftig die Karte bekräftigt diese Behauptung. Wir erkennen, daß nur die Gebirgsketten der dinarischen Alpen und der Karpaten, ferner die Save und die Donau die natür-

lichen Grenzen des untheilbaren Gebietes der Krone Stefans des Heiligen bezeichnen können, jenes ungarischen Reiches, welches durch diese seine unverkennbaren Grenzen schon von Natur aus gleichsam berufen ist, innerhalb derselben die Arena eines organischen Ganzen, eines blühenden Staatslebens zu sein.

Daß dieser Boden in historischer Beziehung immerdar ungarisch war, dies kann den geschichtlichen Thatsachen gegenüber Niemand in Abrede stellen. Dieser Landestheil wurde schon zur Zeit der Heimatsbegründung, 890 nach Christus, durch die Heerführer Arpad's — nachdem der hier regierende Fürst Glad besiegt wurde — dem ungarischen Vaterlande erobert. Zu demselben gehörte das Stück Erde mit Ausnahme der Zeit türkischer Besitzergreifung, sodann der besonderen Organisation, welche man aus Vertheidigungsgründen von 1716—1779 für nothwendig befunden hatte, endlich mit Ausnahme der nach 1848—49 erfolgten kurzen Periode immerfort und participirte dasselbe ununterbrochen an der Geschichte des Mutterlandes.

In staatsrechtlicher Beziehung gehört das einstige Banat ebenfalls zu den Ländern der ungarischen Krone.

Hier waren und sind bis auf den heutigen Tag dieselben Rechts-Prinzipien in Ansehung der Regierungsform, der Ausübung und der Bedingungen der höchsten Staatsgewalt, dieselben Grundgesetze betreffs der Verfassung und deren Garantien in Geltung, wie im Mutterlande.

Seit Schaffung des II. und III. Ges.-Artikels 1687, sind zu gesetzmäßigen Herrschern der südungarischen Landestheile die männlichen Abkommen des glorreichen Hauses Habsburg — im Sinne der pragmatischen Sanktion von 1723 aber auch die weibliche Linie dieses Hauses — berufen. Im Sinne dieses zwischen dem glorreich regierenden Hause Habsburg und unserer Nation geschlossenen beiderseitigen Vertrages, ist die Integrität unseres Landes, die Unzertrennbarkeit seiner Theile, eventuell die Reinkorporirung der getrennten Theile gesichert und somit das Schicksal des sogenannten Banates an das Los der heil. ungarischen Krone geknüpft.

Dem Obangeführten zufolge gehören also die südlichen Theile kraft ihrer geographischen Lage, kraft ihrer historischen Vergangenheit und unseres Staatsrechtes zum Mutterlande; aber auch kraft des Volkswillens, welcher die vor 100 Jahren stattgehabte Reinkorporirung mit lauten Freudenbezeugungen und wahrhaft großartigen Feierlichkeiten begrüßt hat, so wie wir auch heute das 100-jährige Erinnerungsfest pietätvoll begehen, indem wir dankerfüllten Herzens jener Heimatsbegründer gedenken, die für uns mit ihrem Blute diesen Boden erkämpft haben, indem wir Derer gedenken, die später diese Heimat gegen äußere und innere Anfech-

tungen heldenmüthig vertheidigt haben, indem wir ferner in dankbarer Liebe jener Königin glorreichen Andenkens gedenken, unter deren huldvoller Regierung mit der Reinkorporirung in das Mutterland der Baum unseres volkswirtschaftlichen, socialen, und politischen Gemeinwesens Wurzel faßte, welcher allmählig gedieh, in die Blüthe schoß und trotz der unzähligen Stürme, welche durch sein reiches Laubdach brausten, die herrliche Frucht reifte, die Freiheit!

Und diese Freiheit, deren Keime bezüglich Südungarns in dem Reinkorporirungs-Diplome geborgen, sie ist keine bloße Frage. Sie ist der Grundstein nicht nur unserer gegenwärtigen Constitution, deren wir uns nur in Folge der Ungehörigkeit an das geliebte Mutterland zu erfreuen haben, sondern sie ist die Begründerin der ausnahmslosen Rechtsicherheit des Volkes, der Civilisation, der Bildung und des Wohlergehens.

Der arme, im durchaus primitiven Zustande befindliche, durch die Türkenzüge an den Bettelstab gebrachte einheimische Bauernstand und die später hier angesiedelte, durch den Druck des Feudalismus ebenfalls niedergehaltene, ackerbautreibende Landbevölkerung, wird allmählig der Bildung und Civilisation zugeführt. Später von dem gleichmäßig erniedrigenden, und entmuthigenden Drucke der Feudalherrschaft befreit, entwickelt das Volk eine höhere Arbeitslust, angespornt von der Idee des Selbstzweckes und dem Bewußtsein des Besizes, welche sich als starke Hebel seines erblühenden Wohlstandes bewähren.

Nach den Gesetzen des geliebten Mutterlandes tritt auch die Gesamtheit des Volkes ohne Unterschied des Glaubens und der Nationalität in die Arena des politischen Lebens und Kampfens, indem es jene Gleichheit vor dem Gesetze und jene Summe bürgerlicher Rechte erreicht, um deren geringen Theil manche Völker bedeutamer europäischer Staaten noch heute einen fast verzweifelten, aussichtslosen Kampf gegen die Staatsgewalt führen.

Die Bürgerklasse erhält anfänglich neue Privilegien unter deren Schutz sie die reifen Früchte ihrer segensreichen Thätigkeit genießt.

Es erstehen wieder auf dieser vom Drucke der Türkenherrschaft kaum befreiten, verwüstet gewesenen Erde, Städte und Markorte, als ebensoviele Knotenpunkte des Bürgerthums und der Civilisation; begünstigt von weisen Regierungen findet sich das Bürgerthum immer mehr und mehr zusammen und es kräftigt und entwickelt sich bereits zusehends das bedeutsamste Element, der mächtige Faktor des modernen Staatslebens: der Mittelstand! Seine Centren, die größeren Städte, erhalten auch in diesem Landestheile politische Rechte, sie werden zu Municipien erhoben und erhalten Stimme in der Gesetzgebung.

Unter den Strahlen der fortschreitenden Civilisation schmilzt allmählig die Intoleranz. Es wankt bereits die Scheidewand zwischen den Sägungen der Glaubenslehre und der Nationalitäten. Das Band der Brüderlichkeit umschlingt immer größere Kreise und die, eine gewaltige neue Aera bezeichnenden Gesetze vom Jahre 1848—49 kennen nur mehr freie Bürger im freien Staate. Es konnte nicht fehlen, daß diese, mit Rücksicht auf die Kürze der Zeit in der Geschichte beispiellosen Errungenschaften des Volkes, das treue Festhalten an das theuere Vaterland nicht noch mehr bekräftigt, die Liebe zum Mutterlande Ungarn nicht noch mehr bedacht, alle mit gleicher Liebe an's Herz geschlossen. Seine Kinder sind nicht undankbar, und wengleich Hunderttausende des Stammvolkes auf den Schlachtfeldern der Türkenkriege ihr Herzblut verspritzt und ihr Leben gelassen hatten und wengleich aus fremden Ländern uns neue Brüder, dem Vaterlande neue, arbeitstüchtige und treue Söhne gekommen waren, sich hier niederließen und heute bereits einen sehr bedeutenden Theil der Bevölkerung dieses Landstriches bilden: die Vaterlandsliebe ist darum nicht erkaltet, die ungarische Staatsidee hat deshalb nicht an Wärme und Aufrichtigkeit verloren auf diesem Boden. Sie haben es bewiesen unter den Panieren des Vaterlandes im Kampfe, sie haben es bewiesen unter den Segnungen des Friedens mit der Arbeit ihrer fleißigen Hände, sie haben es bewiesen in allen Kundgebungen ihrer politischen Thätigkeit und in der innigsten Theilnahme an unseren Freuden und Leiden, daß sie treue Söhne des Vaterlandes sind, daß sie sich mit Stolz ungarische Bürger nennen und daß sie sich wohl und glücklich fühlen im Schatten der tausendjährigen Eiche, unter dem Schutze unserer Gesetze.

Und wenn ich — zwar nur in blassen Umrissen — die historische und politische Entwicklung unserer engeren Heimat zeichne, darf ich der Verdienste jener Klasse nicht vergessen, welche an dieser Entwicklung einen so eminenten Antheil hat, welche auf dem Altare der Gleichheit und Brüderlichkeit so bedeutende Opfer gebracht hat: des Adels! Ja, es ist Pflicht jenes Adels zu gedenken, welcher heute noch als Kämpfer für unsere Nationalität, als eine der Säulen unseres Staatswesens bezeichnet werden muß; jenes Adels, welcher als einstiger einziger Träger der Blutsteuer des Landes und Beschützer der Freiheit nach Außen, kaum die Waffen niedergelegt hatte, um seinen durch Krieg und Streik zerstörten Besitz einigermassen zu ordnen, als er schon freiwillig bereit war seinen Privilegien, seinen mit Blut erkauften und besiegelten Rechten zu entsagen, sie auf dem Altare des Vaterlandes im Interesse der Freiheit und brüderlichen Gleichheit als Opfer darzubringen.

Ich übergehe nun auf die Vergangenheit der in jeder Beziehung bedeutungsvollsten Stadt, des ältesten städtischen Municipiums dieses Landestheils, auf die Vergangenheit unserer geliebten Heimatsstadt, der kön. Freistadt Temesvar, welche an den so häufigen Kämpfen unseres Vaterlandes so bedeutenden Antheil hatte, und als abermaliger Sitz des Gouvernements dieses Landestheiles, sozusagen der Sammelplatz wurde aller historischen und kulturellen Entwicklung des sogenannten Banates, welche endlich auch als Festung in militärstrategischer Beziehung der Schlüssel jenes Territoriums ist, auf welchem das heutige Fest gefeiert wird.

Es gehört nicht in den Rahmen meiner flüchtigen Skizze, all die reichen historischen Ereignisse unserer Stadt detaillirt anzuführen und deren politischen, sozialen und kulturellen Einfluß zu schildern; es wäre dies eine Aufgabe, welche meine Kräfte übersteigt, diese Schilderungen unterliegen dem unparteiischen Urtheile des forschenden Geschichtsschreibers. Allein ich kann mir nicht versagen jener Hauptereignisse zu gedenken, welche von der großen historischen Vergangenheit unserer Stadt hinlänglich Zeugniß geben, und welche derselben in der Geschichte des ungarischen Staates eines der schönsten Blätter bewahren. Schon im Jahre 1316 hielt Karl Robert, König von Ungarn, Hof in unserer Stadt und von hier ist jenes kön. Einladungsschreiben datirt, mit welchem der König den noch im selben Jahre am Rákossfelde abgehaltenen Landtag einberuft. Unsere Stadt war der Sitz jener Familie, die unserem Lande auch einen König gab, an dessen ruhmvollen Namen sich das Andenken an die Glanzperiode unseres Vaterlandes knüpft; hier, an Stelle des jetzigen k. k. Zeughauses und der Artilleriekaserne baute der sieghafte Held Johann Hunyadi, Temeser Graf, das Schloß, das einst glanzvolle Tage gesehen hat.

Hier residirte seit 1478 Paul Kinizsi, Temeser Graf und Banus von Szörény, einer der größten Heerführer seiner Zeit, der unser Vaterland gegen die mächtigen Türkenheere immer siegreich vertheidigte. Hier besiegte Zápolya im Jahre 1514 Hózsas's aufrührerische Bauernhorden. In der heldenmüthigen Vertheidigung Temesvar's gegen die übermächtige Zahl der Türken hat sich Stefan Vojonczy zum erstenmale 1544, zum zweitenmale 1552 unsterblichen Ruhm und ewiges Gedenken erworben. Hier, vor dem Praßlwer Thore, am heutigen Marktplatze, fielen nach heldenmüthiger Gegenwehr sammt Vojonczy dessen mencherlich angegriffene Waffengefährten: Tomory András, Szörényházi Ferencz, Prestiöczy Lukács, Ujszászy Sándor, Sáfrán László, Becskerekki Fábrián, Ujhelyi Pál, Korlát Imre, Patyantus Tamás, Párnás Lukács, Szény Márton, Zoltán József, Fekete, Nagy, Habany, Szörényi, Moga, Farkasits Péter, Bornemisza und andere Helden mit ihren, sammt den deutschen und spanischen Hilfstruppen, im Ganzen nur ein Häuflein Kriegsvolk gegen die vielfache türkische Übermacht.

Um diese Zeit gerieth Temesvar und das ganze sogenannte Banat unter türkisches Joch, aus welchem es erst 1716 durch die glänzenden Siege des Prinzen Eugen glorreichen Andenkens wieder befreit wurde. Unserer Stadt war es bisher noch nicht gegönnt, ihrer Dankbarkeit dem Andenken des unsterblichen Helden gegenüber durch ein Denkmal Ausdruck zu verleihen, indeß mag einstweilen die Benennung unseres schönsten Platzes nach dem Namen des edlen Prinzen Zeugniß geben von den Gefühlen unserer Dankbarkeit, gleichwie dieselbe sich in der Benennung unserer schönsten Brücke nach dem Namen Hunyadi's und in der Benennung der innerstädtischen Gassen und Plätze nach den Namen verdienstvoller Männer unserer Vergangenheit, kundgibt und künftige Generationen pietätsvoll an eine Vergangenheit erinnert, welche reich war an Kämpfen und Siegen, reich an ehrenvoller Arbeit fleißiger Hände und schaffender Geister, reich war an Patriotismus und Bürger-tugenden!

Im Jahre 1717 prangte also auf den Zinnen der Stadtmauern abermals das heilige Sinnbild des Erlösers, welches verkündete, daß diese Stadt und mit ihr ganz Südungarn der Civilisation wieder zurückgegeben sei.

Unter dem Schutze dieses heiligen Sinnbildes versammelten sich nun die übriggebliebenen ungarischen und raizischen Elemente; jedoch wie gering war ihre Anzahl! Die ehemaligen ungarischen und raizischen Bewohner dieser Stadt waren in den fortwährenden Kriegen theils gefallen, theils aber verschollen. Nur sehr wenige Ungarn blieben unter türkischer Herrschaft in den Mauern dieser einstens vorwiegend ungarischen Stadt. Größtentheils deutsche Bürger, welche aus dem Auslande hieher gekommen waren, unternahmen es die Stadt aufzubauen, jene Stadt wohnbar zu machen, welche bereits vor 500 Jahren den Hof eines weltgebildeten Königs feherbergte, wo seither der Adel dieses Landtheils, wie auch die Temeser Grafen residirten und Johann Hunyadi nach seinen Siegen so oft und so gerne ausruhte! Die einst so schöne und stolze Stadt war unter der türkischen Herrschaft zu einem großen, jedoch verkümmerten Dorfe herabgesunken, in welchem nach der Zurückeroberung außer einigen aus Stein gebauten Moscheen, nur schlecht gebaute, vernachlässigte Häuser zu finden waren, ein Bild des Jammers und der Unthätigkeit.

Ein genialer, schaffender Kopf und tüchtige Arbeiter waren nöthig, damit die Schätze der so reich gesegneten, aber in Noth versunkenen ungesunden Provinz zum Wohle des Reiches gehoben werden konnten, und die einstmals glänzende Stadt, das Juvel dieser Provinz, als ein Knotenpunkt der Civilisation dem Vaterlande wiedergegeben werden konnte.

Zu der Person des Grafen Franz Mercy, kaiserl. kön. Feld-

marſchall, wurde zum Gouverneur des ſogenannten Banates ein Mann ernannt, in welchem die Eigenſchaften eines tüchtigen Soldaten, mit jenen eines denkenden, ſchaffenden Organifators vereinigt waren und deſſen weitrtragendes ſchaffendes Wirken Südungarn und die Stadt Temeswar ewig ſegnen werden.

Für die deutſchen Bürger und Anſiedler, welche ſich hier zuſammengefunden haben, conſtituirte ſich im Jahre 1718 der ſogenannte deutſche Magiſtrat und wurden Balthaſar Gold aus Frankenburg in Baiern zum Stadtrichter, Johann Böckl, Johann Hammer, Friedrich Gramm und Johann Thonner zu Rathsverwandten gewählt.

Dieſe pflanzten das damals noch ſchwache Keis unſeres ſpäter emporblühenden poliſtiſch-adminiſtrativen Gemeinweſens und dieſe unterzogen ſich der mühe- und ehrenvollen Arbeit auf dem Schutte des einſtigen Temeswar ein neues, blühendes Temeswar zu erbauen, an welcher Aufgabe auch die Bürger raizischer Zunge lebhaft theilnahmen. Für dieſe beſtand ein beſonderer „raizischer Magiſtrat“ unter dem Vorſitze des Richters Nicola Muncſia. Außer dem Siegel dieſes Magiſtrates und dem Namen des Richters iſt uns leider keine Ueberlieferung geworden. Das raizische Magiſtrats-Peſchacht führte damals in ſeinem Siegel den heiligen Georg, mit der Umſchrift „Sigillum . . . Gentis Raſcianorum graeci ritus. S. Georgius“. Seit dem Jahre 1732 reſidiren auch die Eſanader Biſchöfe und das Capitel in Temeswar und in Kürze erſtehen die biſchöfliche Reſidenz und die Domkirche.

Im Jahre 1742 ſteht nicht nur bereits ein ſehr nennenswerther Anſatz zu einer hübschen, modernen Stadt auf dem Schutt des alten Temeswar, ſondern auch das heutige Stadthaus-Gebäude (erbaut 1734) und ein großer Theil der r. kath. Kirchen ragen auch ſchon empor, ja unter der Leitung der P. Jeſuiten beſtehen ſchon 4 Gymnaſial-Klaſſen.

Im Jahre 1744 wird die „Joſeſtadt“, damals „neue deutſche Meierhöfe“ genannte, angelegt. 1754 wird mit dem Aufbau des Gouvernements-Gebäudes (gegenw. Comitats-Gebäude) begonnen und 1757 wurde der Bau des Spitals vollendet. 1761 erſteht auf dem Bauplaze der heutigen Realschule das ſerbische, oder nach damaliger Benennung, das „raizische Rathhaus.“ Im Jahre 1765, da die Vorſtadt Fabrik ſchon eine hohe Stufe des Gewerbetleißes und der erblühenden Induſtrie erreicht hatte, beginnt der Bau der dortigen r. kath. Kirche. Im Jahre 1788 überſiedelt das Collegium des Piariften-Ordens aus St. Anna im Vrader Comitate, nach Temeswar. An dieſer Stelle ſei der hervorragenden Verdienſte des Ordens erwähnt, welcher dem Staate ſeit her tüchtige und patriotiſche Generationen herangebildet hat.

So in gedeihlicher Entwicklung fortſchreitend und allmählig

erstarrend, stand Temesvar schon als ein Bollwerk des Bürgerthums da, als jener große historische Tag aufdämmerte, dessen hundertste Jahreswende wir heute festlich begehen.

Und wahrhaftig, dieses große Ereigniß, welches, wie ich nachzuweisen bestrebt war, auf die culturelle, politische und soziale Entwicklung Südungarns so mächtigen Einfluß geübt hat, es konnte seine segensvolle Wirkung auf die Geschichte dieser Stadt auch nicht verfehlen. Diese Wirkung offenbarte sich zuerst in der Verschmelzung der beiden Magistrate zu einer einheitlichen Behörde. Dem Rathe weiser Regierungsmänner gemäß, welche auf dem Niveau ihrer Aufgabe stehend, mit staatspolitischer Einsicht erkannt hatten, daß in diesem Landtheile ein kräftiger Mittelpunkt bürgerlicher Strebungen geschaffen werden müsse, und daß zum Wohle des Vaterlandes je mehr Culturstätten bürgerlichen Fleißes entstehen müssen, verspricht die allverehrte Königin des Landes, die huldvolle Mutter der Städte, daß sie die Stadt Temesvar in die Reihe der königl. Freistädte erheben werde. Dies königl. Versprechen vermochte jedoch erst ihr Sohn und Nachfolger Josef II. einzulösen, indem Höchstderselbe das mir vorliegende Freiwerdungs-Diplom vom Jahre 1781 ausstellen zu lassen geruhete. Im Jahre 1752 am 16. September wird die neue Freistadt unter großem und glanzvollem Gepräge durch den hiezu ernannten Commissär Lovász de Kötvenes installiert. Auf dem Reichstage des Jahres 1790—91 erhält unsere Stadt die constitutionelle Suarticularung und tritt nun Temesvar in die neue Bahn seiner politischen Existenz!

Wir besitzen, hochgeehrtes Municipium, in der hier entrollten Fahne das nunmehr fast hundertjährige Andenken an jene bedeutame Installation. Diese Fahne, dieses ehrwürdige Zeichen der Freiwerdung unserer Stadt, sie war einst Zeuge des feierlichen Gelöbnißes unserer Vorgänger, daß diese Stadt dem Könige und dem Vaterlande ewige Treue bewahren und daß dieselbe treu und redlich erfüllen werde ihre politische und culturelle Mission! Eine fast hundertjährige Vergangenheit bezeugt, daß die Stadt Temesvar ihr Gelöbniß erfüllt, ihrer Mission und ihren patriotischen Pflichten entsprochen hat; es sei gestattet uns auf das Zeugniß Sr. königlichen apostolischen Majestät zu berufen, welches Allerhöchstderselbe dieser Stadt am 17. März hier in diesem Saale auszustellen geruhete, indem Se. Majestät auf der Rückreise von der verunglückten Stadt Szegedin die hier in liebevoller Pflege unterbrachten Flüchtlinge tröstspendend aufzusuchen und bei dieser Gelegenheit seiner allerhöchsten Zufriedenheit mit der Haltung unserer Stadt unvergeßlichen Ausdruck zu geben so gnädig war.

Die Erhebung Temesvars zu einem mit politischen Ge-

rechsamen versehenen städt. Municipium, erweist sich als neuer Hebel ihres raschen Fortschrittes und Aufschwunges. Wir sehen das neue Municipium und alle seine Factoren, in größter Anspannung ihrer Leistungsfähigkeit an der gedeihlichen Entwicklung der Stadt rastlos arbeiten. Temesvar soll sich um jeden Preis in kurzer Zeit den ersten Städten des Landes würdig anreihen.

In richtiger Erkenntniß der Aufgabe sucht die Bürgerschaft den Hebel des Aufschwunges dieser Stadt in Verschönerung derselben, in der Hebung des Gewerbes und der Industrie, in der Begründung der Kunst und Wissenschaft. Schon im Jahre 1794 wird den dramatischen Musen ein Tempel erbaut, der Bestand desselben durch entsprechende Dotation gesichert, und das hiesige Theater nimmt bald in der Reihe der besseren Kunstinstitute unserer Monarchie einen würdigen Platz ein.

Aus dem allmählig erstarkenden Bürgerinn entspringt die Idee der Association, das bürgerliche Bewußtsein findet in der Vereinigung die sicherste Gewähr seiner Geltung und das Vereinzweien tritt in das Stadium rascher Entwicklung.

Mit Freude begrüßt die Bürgerschaft jene Verfügung der Reichsstände, mit welcher im Jahre 1808 die Organisation der Bürgermilizen in den Städten angeordnet wurde, und als der Reichspalatin Erzherzog Josef in warmen Worten der Verdienste der Städte gedenkend mittelst Circularverordnung v. 6. Decemb. 1808 auch den Magistrat dieser Freistadt aufforderte, die Bürgermiliz zu organisiren, beeilte sich die Stadt dem Rufe zu folgen. Die temesvarer Bürgermiliz hatte in der That bald Gelegenheit ihren Bestand zu rechtfertigen, und schon im Jahre 1809 als in Folge der Kriegszereignisse die Schatzkammer von Wien nach Temesvar in Sicherheit gebracht wurde, und bei mancher Gelegenheit später hat sie sich ehrenvoll bewährt.

Im Jahre 1816 wurde die Säcularfeier der Befreiung der Stadt aus türkischer Botmäßigkeit unter großem Gepräge gefeiert und im Jahre 1831 wurde der Grundstein zur neuesten Kirche Temesvars der vereinten evangelischen Gemeinde, gelegt.

Dieser letzteren Thatsache wird man vielleicht vom allgemeinen Standpunkte mindere Bedeutung zumessen, allein dieselbe erhält historische Bedeutung und muß als von bezeichnender Charakteristik erkannt werden, wenn man weiß, daß dem Magistrat im Jahre 1718, daher kaum 60 Jahre vor Wiedereinverleibung des „Banates“ in das Mutterland durch die damalige Landesstelle aufgetragen wurde: „Zuforderst alle und jede Ungläubige, als da seind, Heyden, Juden, Türken, Lutheraner und Calvinisten, ja sofort alle anderen Ketzer, was Arths und Namens dieselbe seyn mögen, von der Stadt gleich abschaffen und auf keine Weis gedulden“ wie es nun dazumal auch getreulich geschehen ist.

Es steht außerhalb allen Zweifels, daß die aufklärende und versöhnende Wirkung der Zeit Antheil hat an dem Umstande, daß wir nach solchen Prämissen schon zu Beginn dieses Jahrhunderts, die Spuren gegentheiligter Geistesströmung und die Toleranz bereits eingebürgert finden; allein der kritische Verstand, welcher den Dingen auf den Grund zu sehen gewöhnt ist und der die Geschehnisse späterer Epochen mit in die Waagschale wirft, wird keinen Augenblick verkennen, daß die Wurzeln dieses mächtigen Umschwunges größtentheils in jenen historischen Ereignissen zu suchen sind, deren hundertjährige Wendefeier wir heute begehen, in dem Anschlusse an das Mutterland, dessen Geseze den Geist dieses Umschwunges von jeher athmen!

Im Jahre 1843 hielt der Verein ungarischer Ärzte und Naturforscher seine 4. Generalversammlung in dieser Stadt, die sie gastfreundlich hiezu im vorhergegangenen Jahre einlud. Zum Andenken an dieselbe ließ die Stadt als Zeichen ihrer Achtung der wissenschaftlichen Strebung gegenüber eine Denkmünze prägen, deren eine Seite das Wappen der Stadt trägt mit der ungarischen Umschrift: „Sz. k. Temesvár városa a m. orvosok s természethuvarók 1843. évi Aug. 8. kebelében tartott gyűlékezete emlékéül.“ Die andere Seite der Denkmünze zierte eine die Wissenschaft darstellende Figur mit der Umschrift: „Gazdagitva holdogit.“

Inzwischen übt die hübsche Stadt, welche bereits den vornehmen Geist der Gesittung, fortschrittlichen Cultur athmet, und bereits mancherlei Attribute einer auf der Höhe der Zeit stehenden modernen Stadt aufzuweisen hat, eine mächtige Anziehungskraft aus. Der besitzende Landadel sucht um diese Zeit in Temesvár Bequemlichkeit und gebildete Gesellschaft. Die wohlhabenden Elemente der Umgebung bringen den Winter hier zu. Der ganze Landestheil, nach Vertreibung der Türken ein Bild des Marasmus und der Verwahrlosung — ist bereits als „Kornkammer“ Europas bekannt. Auf allen Gefilden reicher Erntesegen, in den Dörfern erblühender Wohlstand, welcher sich im Knotenpunkte des „Banates“ in Temesvár immer mehr abspiegelt. In der einstens fast durchwegs ungarischen Stadt siedeln sich allmählig wieder ungarische Familien an und die Bevölkerung schmiegt sich allmählig auch äußerlich dem Geiste der Nation an, wie sie innerlich treuen Herzens von jeher aufrichtig und innig zu Ungarn hielt!

Im Jahre 1844 war diese Stadt der Schauplatz eines großartigen, erhebenden Festes, der Fahnenweihe des hiesigen Scharfschützen-corps. Ihre Majestät die Kaiserin-Mutter Karolina Augusta geruhete als Fahnenmutter das Banner unserer Bürgerschaft mit prachtvollen Bändern zu zieren. „Der Glanz dieses Festes“ — so schreibt der damalige verdienstvolle Bürgermeister

und Verfasser der Monografie von Temesvar Herr Johann Preyer, als Zeuge jenes Festes — „Der Glanz dieses Festes, wurde nicht nur durch die vielen Gäste und die Abgesandten fast sämtlicher Bürgercorps des Reiches verherrlicht, und es war ein interessantes Schauspiel, so manigfaltige Militär- und Bürgeruniformen vereint zu sehen. Aber außer diesen äußeren Formen offenbarte sich in den Schildträgern des Bürgerstandes vom ganzen Reiche, die sich hier zu einem symbolischen Schauspieler zusammenfanden, das Gefühl eines Selbstbewußtseins, das mit dem Geiste der Ehre und Ordnung verschmolzen, dem Lande das Zeugniß gab, daß es so viele Elemente als eben so viele Factoren des Gemeinwohles betrachten müsse.“

Das uns vorliegende Bild verewigt das Bürgerfest jener Epoche Temesvar's, welche eine Glanzperiode unseres Bürgerstandes bezeichnet.

Wir besitzen, hochgeschätztes Municipium, in den drei, aus Anlaß des heutigen Festes entrollten aus den Jahren 1809, 1813 und 1843 stammenden Fahnen des Bürgercorps, theuere Unterpänder jener Zeit. Wir sehen sie hier angereicht den neuen bürgerlichen Bannern, den Fahnen unserer freiwilligen Feuerwehr und des hiesigen „Philharmonischen Vereins.“ Mögen diese allezeit hoch flattern, mögen sie laut und weithin verkünden, daß das Gefühl bürgerlichen Selbstbewußtseins, daß der Geist der gestifteten Arbeit, Kunst und Wissenschaft, derselbe Geist, welcher unsere Vorgänger begeistert und diese Stadt zu neuem, schönerem Leben wachgerufen hat, auch die jetzige Generation besetzt und daß die Bürgerschaft auch heute ein festgegliederter Körper ist in der Treue und Liebe zum Throne, zum Vaterlande!

Ich bin, verehrte Anwesende, bei jenen Ereignissen angelangt, welche der jüngsten Geschichte unserer Stadt angehören und welche gewiß so frisch in Ihrem Gedächtnisse leben, daß ich mich dessen enthoben betrachten darf, dieselben zu schildern.

* * *

Wenn wir heute in pietätvoller Weihe der Vorfahren gedenken, wenn wir uns an der ruhmreichen Vergangenheit begeistern, wenn wir der patriotischen und kulturellen Thätigkeit unserer Vorfahren innige Anerkennung zollen, während unsere Seele in den leuchtenden Glanz der Vergangenheit taucht und die erhabenen Beispiele auch in uns eine edle Thatkraft erwecken; wenn das pietätvolle Herz der Patrioten höher schlägt in dem Gedanken an diesen heiligen Boden, der getränkt ist von dem Blute unserer Ahnen, an diesen Boden, von dem der Dichter singt:

„Hier sollst du leben, sterben auch!“

dann hält unser Gewissen unwillkürlich Einkehr bei sich selbst und wir fragen uns, ob wir das uns von unserem theueren Vaterlande

anvertraute Pfand redlich verwaltet haben, ob diese Stadt den patriotischen Geist aus der Aera eines Hunyadi, eines Losonczy treu bewahrt habe, ob wir jenen Geist der Thatkraft, des Fortschrittes, der Ehrenhaftigkeit und Tugend in uns wach erhalten haben, dem die Stadt ihre Wiedergeburt verdankte, ob endlich die unwandelbare Treue und Anhänglichkeit unserer Vorfahren an den Thron, an die glorreich regierende Dynastie der Habsburger auch auf uns überkommen ist?

Auf diese Fragen wird einst die bisher ungeschriebene wahrheitsgetreue Geschichte der Städte unseres Vaterlandes Antwort ertheilen können, welche, wenn sie unsere gegenwärtigen Verhältnisse schildert, darauf hinweisen müssen wird, daß wir trotz der ungünstigen Lage, in welcher sich die materiellen Verhältnisse jetzt befinden, dennoch zur Förderung der wissenschaftlichen, Industrie- und Handels-Interessen, vor schwerer Arbeit und großen Opfern nicht zurückschrecken, daß wir in der Tragung der Staatslasten nicht säumig sind, daß wir der Wissenschaft und Kunst einen Palast erbaut, daß wir Asyl für die leidende Menschheit und die schutzlosen Waisen geschaffen; die Geschichte wird es anerkennend verzeichnen müssen, daß wir nahezu den vierten Theil des Gesamteinkommens der Stadt auf die heilige Sache der Volksbildung verwenden, daß wir zur Verbreitung und Befestigung des patriotischen Geistes unsere Volksschulen magyarisirten, daß wir fast zu allen im Lande bestehenden Anstalten für Kultur- und soziale Zwecke unser Scherflein beitrugen und daß, obwohl noch ein großer Theil unserer Bevölkerung in einer anderen Sprache zu seinem Gotte betet, unsere Stadt doch, was die Vaterlandsliebe in That und Streben anbelangt, in der heißen Liebe für unser geliebtes Vaterland, in der unverbrüchlichen Treue für unseren gekrönten König und die glorreiche Dynastie, sich kühn in eine Reihe mit jeder anderen Stadt des Landes stellen kann.

Indem ich von den Bestrebungen der jüngsten Vergangenheit und der Gegenwart unserer Stadt spreche, erfülle ich eine heilige Pflicht der Dankbarkeit gegen drei aus der Geschichte unserer Gegenwart hoch emporragende Männer, wenn ich der Verdienste derselben gedenke.

In erster Linie sei Sr. Exzellenz des Diözesanbischofs Alexander v. Bonna z gedacht, dessen hochverehrter Name in den Annalen der Unterrichts- und Wohlthätigkeitspflege unserer Stadt mit goldenen Buchstaben verzeichnet ist, dessen unvergleichlicher Hochherzigkeit wir eine ganze Reihe von Wohlthätigkeits-Instituten zu verdanken haben, den wir mit Stolz unseren Ehrenbürger nennen und dessen Andenken auch die kommenden Geschlechter segnen werden immerdar.

Ich gedenke ferner Sr. Exzellenz des k. und k. Feldzeugmeisters

im Ruhestande Freiherrn v. Scudier, jenes Mannes, der die Lebensinteressen der Städte mit klarem Blicke erkennend, der ungarischen Staatsidee mit Sympathie anhängend, während der Reihe von vielen Jahren, in welchen er hier den wichtigen Posten eines Militär-Commandanten bekleidete, unsere Stadt mit solchen Früchten seiner Thätigkeit schmückte, welche die Interessen des Staates und jene der Stadt gleichmäßig fördernd, die dankbare Bevölkerung der letzteren dazu bewogen, daß sie ihn im Jahre 1871 zum Ehrenbürger wählte, im Jahre 1878 sein von Meisterhand angefertigtes Porträt zum ewigen Andenken im großen Rathsaal anzubringen beschloß.

Ich gedenke ferner Sr. Hochgeborenen des Obergespans des Temeser Comitats und der kön. Freistadt Teeresvar, Sigmund v. Ormós, jenes verdienstvollen Mannes, welcher als Repräsentant der Regierung in unserer Stadt, von der Sympathie für unsere Jurisdiction zahllose Beweise gab und durch sein Billigkeits- und Taktgefühl zur Befestigung der in derselben herrschenden Eintracht mächtig einwirkte; der die Steigerung der patriotischen Gefühle sorglich im Herzen trägt und in dessen hochgeehrter Persönlichkeit wir nicht nur den Obergespan, sondern auch einen hervorragenden Förderer der wissenschaftlichen Bewegungen in unserer Stadt verehren und lieben.

Der Segen des Himmels begleite den langen Lebenslauf dieser drei verdienstvollen Männer!

Es sei mir endlich gestattet, auch der Namen Derjenigen zu gedenken, welche die Bevölkerung dieser Stadt seit dem heilbringenden Jahre 1782 mit ihrem Vertrauen beschenkte und die in erster Linie berufen waren, für die Stadt zu wirken und zu kämpfen: der Bürgermeister und Reichstags-Deputirten dieser kön. Freistadt.

Bürgermeister waren:

Im Jahre 1782 Adam Ingruber, 1786 Thomas Reyhubte, 1787 Sebastian Schmidt, 1808 Simon Petrovitz, 1810 Peerr Plavfity, 1812 Michael Knenatter, 1816 Josef Lessényi, 1819 Josef Klapka, 1833 Spefner, später Johann Koronghy, 1844 Johann Preyer, 1858 Regierungs-Commissär Alois Marquet, 1859 Karl Küttel, 1861 Josef Beigl, 1867 Karl Küttel, 1872 Franz Steiner, 1876 Johann v. Török, endlich 1878 Johann v. Török.

Reichstags-Deputirte:

1790—1791. Ignaz Koppner und Basil Joanovits. 1800—1802. Ignaz Koppner und Basil Joanovits. 1807. Peter Plavfity und Michael Szilváhy. 1808. Ignaz Koppner und Peter Plavfity. 1825. Josef Klapka und Andreas Mikolits. 1830—1832. Stefan Georgovits und Franz Mayer. 1833—1836. Josef Klapka und Johann Bakits. 1839—1840. Hilár Blachovits und Johann

Bakits, statt letzterem einige Zeit Ignaz Niamészny. 1843—1844. Josef Beigl und Johann Bakits. 1847. Johann Preyer und Markus Popovits, statt letzterem einige Zeit Lorenz Urbányi. 1848. Georg Joanovits und Lorenz Urbányi. 1861. Stofinger, später Moriz Sulhof. 1866—1867. Moriz Sulhof. 1868. Johann Missics. 1869. Georg Klapka. 1871. Alexander Bugarsky. 1872. Emerich Vargitz. 1875 und 1878. Johann Missics.

Zum Schlusse meiner kleinen historischen Skizze gelangend, sei es mir erlaubt mit einigen Worten, zum Ausgangspunkte derselben, nämlich zu unserer heutigen Feier zurückzukehren.

Indem wir, hochgeehrte Versammlung, heute hier zusammen kommen, um das 100-jährige Erinnerungsfest des mittels Erlasses der glorreichen Kaiserin Maria Theresia vom 23. April 1779 bewerkstelligten Wiederanschlusses unserer Stadt und der südung. Landestheile an das Mutterland zu feiern, geben wir jener innigen und unverbrüchlichen Anhänglichkeit Ausdruck, die wir gegen unser geliebtes Vaterland Ungarn hegen, wir geben ferner Ausdruck dem Dankgefühle gegen das Andenken jener erhabenen Königin, welche durch ihre die Jahrhundert überdauernden Verfügungen so beglückende Zeichen ihrer Liebe für unser Land und unser Volk gab und durch den erwähnten Erlass, die Anerkennung der Rechte unseres Vaterlandes und ihre königliche Theilnahme für die Förderung der geistigen und materiellen Interessen derselben kundgab; wir geben auch Ausdruck unserer Huldigung als treue Unterthanen des glorreich regierenden Hauses Habsburg-Lothringen, unserer tiefen Verehrung und Liebe für den jetzt zum Heile seiner Völker regierenden, apostolischen König von Ungarn und Kaiser von Oesterreich, Se. Majestät Franz Josef I., unter dessen Regierung Ungarn die gesetzliche Anerkennung seiner Selbständigkeit erhielt, während seine mit Oesterreich gemeinsamen Angelegenheiten gleichfalls gesetzlich geregelt wurden; unter dessen Regierung das unter Maria Theresia begommene Werk der Incorporirung der Militärgrenze und der Herstellung der vollständigen Integrität Ungarns, zum Ruhme des Vaterlandes und zur Beglückung des Volkes vollendet wurde.

Im Namen der geehrten städt. Jurisdiction, in Folge deren hochgeschätzten Auftrages ich bei dieser Gelegenheit das Wort zu ergreifen so glücklich war, rufe ich:

Es lebe Ungarn, unser theures Vaterland! Es lebe und blühe unser angestammtes Herrscherhaus, die erlauchete Familie Habsburg-Lothringen! Es lebe unser mit loyaler Huldigung verehrter und geliebter Herrscher Franz Josef der I., vereint mit dem Schutzengel Ungarns, an welchen ihn ein 25-jähriges, gemeinsames Schicksal knüpft, unsere Königin Elisabeth, sammt ihrer hohen Familie!

